

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

В.о. директора Інституту держави і права
імені В.М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор
КРУСЯН А.Р.

«28» 2024р.

ВИТЯГ

з протоколу № 9 від 1 серпня 2024 року

фахового семінару відділу проблем кримінального права, кримінології та
судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України

ПРИСУТНІ: наукові співробітники відділу: завідувач відділу д.ю.н, проф. Загиней-Заболотенко З.А. (*голова фахового семінару*), пров. н.с. відділу, д.ю.н., проф. Кваша О.О. (*науковий керівник*); пров. н.с., д.ю.н., ст. дослідник Турлова Ю.А.; с.н.с., к.ю.н., доцент Сірий М.І., с.н.с., к.ю.н., доц. Кубальський В.Н.; с.н.с., к.ю.н., ст. досл. Гацелюк В.О.; с.н.с., к.ю.н. Нерсесян А.С.; с.н.с., к.ю.н. Ландіна А.В.; с.н.с., к.ю.н. Нікітенко В.М.; с.н.с., к.ю.н. Козлюк Л.Г.; с.н.с., к.ю.н. Горбачов Д. О., н.с., д-р філософії в галузі права Кваша Р.С.; *аспірантка* Бучківська В.Л.; *секретар*: пров. інженер Завітневич Р.Ю.

СЛУХАЛИ:

1. Результати дисертаційної роботи Бучківської Вікторії Леонідівни на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право). Науковий керівник – провідний науковий співробітник відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор О. О. Кваша. Дисертація виконувалася в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України в межах тем науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України від 29 грудня 2020 року (протокол № 9).

2. Доповідь здобувачки.

Доповідачка ознайомила присутніх із структурою дисертації, обґрунтував актуальність обраної теми дослідження, виклав її мету і задачі, об'єкт та предмет, охарактеризував основні положення, що відображають наукову новизну дослідження і виносяться на захист, висвітлила концептуальні положення

дисертаційної роботи, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, розкрила зміст висновків і пропозицій.

Дисертантка відзначила, що і в довоєнний час випадків кваліфікації дій обвинуваченого за статтями, що передбачають спричинення шкоди життю та здоров'ю людини, було не так уже й багато. Зокрема, з аналізу статичних даних Державної судової адміністрації України вбачається, що протягом останніх п'яти років кількість осіб, засуджених за статтями 116 та 123 КК України, була практично однаковою щороку. Так, у 2023 р. за вироками, що набрали законної сили, за злочин, передбачений ст. 116 КК засуджено 7 осіб, у 2022 р. – 5 осіб, у 2021 р. – 6 осіб, 8 осіб – у 2020 р., 4 особи – у 2019 р. За вчинення злочину, передбаченого ст. 123 КК, за цей період (2019 – 2023 рр) було засуджено 6 осіб – у 2021 р. та 2 особи у 2019 році.

Водночас це не означає, що проблема спричинення шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання є неактуальною. Адже у судовій практиці виникає багато неоднозначних питань, коли відбувається перекваліфікація зі статей 116 та 123 КК України на інші статті Особливої частини цього Кодексу (ст. 115 чи ст. 121). Адже встановити наявність стану сильного душевного хвилювання буває непросто. Що стосується кримінально-правової доктрини, то окрім публікацій на рівні наукових статей в Україні є й комплексні наукові дослідження проблеми заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання. Йдеться про монографічні дослідження О. В. Авраменка, В. М. Бурдіна, О. М. Короленка.

Водночас з часу написання останньої дисертаційної роботи пройшло близько 12 років, що вказує на те, що увага науковців до проблеми заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини у стані сильного душевного хвилювання є явно недостатньою. Окрім того, норми, передбачені в статтях 116 та 123 КК України були істотно оновлені Законом України № 2227-VIII від 06.12.2017 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами». Основні зміни стосувалися: 1) встановлення єдиних підстав виникнення стану сильного душевного хвилювання; 2) можливість враховувати вплив стану сильного душевного хвилювання як у разі вчинення злочинів, так і проступків; 3) відсутності вказівки на раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання; 4) коригування причинно-наслідкових термінів у статтях 116 та 123 КК (з «внаслідок» на «зумовленому»).

Відповідно сучасне дослідження проблеми заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання є вкрай актуальним, своєчасним та перспективним.

Здійснюючи дисертаційне дослідження, було поставлено за мету визначити вплив стану сильного душевного хвилювання як конститутивної ознаки складів

кримінальних правопорушень та обставини, що обтяжує покарання, на форми реалізації кримінальної відповідальності.

Нормативною базою дослідження були Конституція України, КК України, КПК України, законодавство України у сфері надання психіатричної допомоги в Україні, а емпіричною – офіційні статистичні дані, що стосуються теми дослідження, рішення судів України першої, апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальних провадженнях за кримінальні правопорушення, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, розміщені в ЄДРСР за 2018–2023 роки (всього проаналізовано 150 судових рішень), а також правові висновки Верховного Суду за період з 2018 по 2023 роки.

Дисертантка підкреслила, що протягом написання дисертації, вона активно займалася правопросвітницькою діяльністю, в межах якої висвітлювалися проблеми кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання. Підтвердженням цьому є акти впровадження, які додано до роботи, а саме: довідка про результати впровадження у навчальний процес Національної школи суддів України від 16 липня 2024 року № 11-02/422, довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи від 19 липня 2024 року у навчальний процес, організований КМЄС для поліцейських із попередження та протидії домашнього насильства, акт впровадження результатів дисертаційної роботи у навчальний процес Вищої школи адвокатури від 16 липня 2024 року № 159/0/02-2, довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в діяльність кафедри медичного права Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького № 119 від 23.07.2024.

Результати дисертаційної роботи належно опубліковані у фахових юридичних виданнях категорії «Б», а саме в Юридичному науковому електронному журналі, Альманасі права (Трансформація законодавства України в сучасних умовах), Науковому віснику Ужгородського національного університету (Серія Право).

Результати дисертаційної роботи належно апробовані й науково-практичних заходах.

У результаті дослідження проблеми спричинення шкоди життю та здоров'ю людини вдалося сформулювати ряд важливих положень, які характеризуються елементом новизни та виносяться на захист.

Так, нами було:

– зроблено висновок, що у п. 7 ч. 2 ст. 66 та в диспозиціях статей 116 і 123 КК України в чинній на сьогодні редакції з урахуванням виокремлення простого та кумулятивного стану сильного душевного хвилювання, передбачається три самостійні приводи виникнення стану сильного душевного хвилювання, два з яких стосуються простого стану сильного душевного хвилювання, який виникає у відповідь на одноразове жорстоке поводження або поводження, що принижує честь і гідність особи, а один з них – вказує на кумулятивний вид стану сильного душевного хвилювання, який виникає у відповідь на останню психотравмуючу

ситуацію у вигляді жорстокого поводження або поводження, що принижує честь і гідність особи, що має системний характер;

– запропоновано виокремлювати складену диференціюючу ознаку складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України, яка складається з такого основного елемента, як наявність у суб'єкта кримінального правопорушення стану сильного душевного хвилювання на момент вчинення цього правопорушення, та додаткового елемента – приводів виникнення стану сильного душевного хвилювання (жорстоке поводження, поводження, що принижує честь та гідність особи, систематичний характер відповідного поводження);

– встановлено, що вчинення кримінального правопорушення у стані сильного душевного хвилювання, у результаті якого спричинено шкоду життю чи здоров'ю людини, має диференціююче, обмежувальне, індивідуалізуюче та кваліфікаційне значення, яке проявляється при конструюванні норм про умисне вбивство та умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (статті 116 та 123 КК України) (диференціююче значення), при визначенні ознак необхідної оборони та крайньої необхідності (ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39 КК України) (обмежувальне значення), при врахуванні судом обставини, що пом'якшує покарання, передбаченої п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України (індивідуалізуючи значення), а також під час кримінально-правової кваліфікації дій особи, якими спричинено шкоду життю та здоров'ю людини у стані сильного душевного хвилювання (кваліфікаційне значення);

– запропоновано в механізмі спричинення шкоди об'єкту кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України, досліджувати обов'язкову активну поведінку потерпілого, який своєю провокуючою поведінкою у вигляді жорстокого поводження, поводженням, що принижує честь і гідність особи або поводження, що має системний характер, зумовлює виникнення стану сильного душевного хвилювання у винуватого, а кримінально-правове значення для притягнення до кримінальної відповідальності за статтями 116 та 123 КК України має виключно поведінка такого «провокуючого» потерпілого, а не інших осіб, які жодним чином не зумовили виникнення стану сильного душевного хвилювання в обвинуваченого;

– запропоновано доповнити статті 116 та 123 КК України такою ознакою, як раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання, яка є іманентною властивістю такого стану та має кримінально-правове значення;

– з урахуванням практики ЄСПЛ, позицій правозастосовної практики та доктрини кримінального права запропоновано авторське розуміння понять «жорстоке поводження» та «поводження, що принижує честь і гідність особи», як нормативно визначених підстав виникнення стану сильного душевного хвилювання. Зокрема, встановлено, що жорстоке поводження характеризується такими ознаками: 1) це вплив на організм людини, внаслідок якого їй заподіюються фізичні та (або) моральні страждання; 2) одноразові або множинні дії, які мають розрізнений характер та яким не властивий системний характер; 3) інтенсивність поведінки

винуватого, яка повинна досягати мінімальних ознак жорстокості та не містити якісних властивостей катування; 4) спричинення конкретних наслідків обвинуваченому або створення реальної можливості настання таких наслідків; 5) наявність причинного зв'язку між жорстоким поведінням, виникненням стану сильного душевного хвилювання та наслідками, що настали; 6) наявність умислу;

– обґрунтовано можливість застосування примусових заходів медичного характеру у виді амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у стані сильного душевного хвилювання одночасно з призначенням покарання;

– визначено, що стан сп'яніння не може бути перешкодою для постановки питання та відповідного експертного висновку про те, чи перебувала особа на час вчинення суспільно небезпечного діяння в стані сильного душевного хвилювання;

– доведено, що у випадку наявності підстав вважати, що кримінальне правопорушення могло бути вчинене в стані сильного душевного хвилювання, правильним є призначення та проведення саме комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, а не судово-психіатричної чи судово-психологічної;

– запропоновано залишити у тексті КК України термінологічний зворот «стан сильного душевного хвилювання», відкинувши пропозиції інших науковців про його заміну на позначення інших емоційних станів людини, враховуючи те, що термінологічний зворот «стан сильного душевного хвилювання» є усталеним, його застосування характеризується тяглістю в історичному аспекті, а оцінні моменти відповідного поняття усуваються у ході проведення судово-психологічних експертиз у конкретному кримінальному провадженні на основі стандартів психологічної експертизи емоційних станів людини;

– наведено додаткові аргументи на користь наявних доктринальних ідей, що стан сильного душевного хвилювання не можна ототожнювати з станом обмеженої осудності, скільки перший включає в себе емоційні стани, які не відповідають медичному критерію обмеженої осудності (не є хворобливими станами психіки);

– аргументовано, що вчинене в стані сильного душевного хвилювання умисне вбивство чи умисне тяжке тілесне ушкодження можуть бути вчинені, як з прямим, так і з непрямым умислом.

Новими є й інші положення дисертаційної роботи.

Дякую за увагу та готова відповісти на Ваші запитання.

За результатами доповіді відбулася дискусія, під час якої В. Л. Бучківська відповіла на запитання присутніх на засіданні відділу щодо структури роботи, методологічної та теоретичної основи дослідження, висновків, що отримані за його результатами. На всі запитання В. Л. Бучківська надала обґрунтовані відповіді та пояснення.

3. Запитання до аспірантки.

Голова фахового семінару: Давайте я розпочну. Вікторіє Леонідівно, на початку своєї доповіді було сказано, що Ви зініціювали саме таку тему дисертаційної роботи. Тому хочу поцікавитися, чи багато таких кримінальних проваджень було особисто у Вас? Що найбільше запам'яталося? Які труднощі виникали? І чи виправдалися Ваші очікування від початкових далекосяжних практичних планів? Чи не хотілося б, враховуючи набуті теоретичні знання, якось підкоригувати ті вироки, які Ви ухвалили?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання! Так, насправді я сама зініціювала написання дисертації за проблемою стану сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини, оскільки у мене в практиці були надзвичайно цікаві випадки, коли умисне вбивство вчинялося саме в такому стані. Готуючись до сьогоднішнього фахового семінару, я подивилася ті вироки 10-річної давності, які я ухвалювала у кримінальних провадженнях за ст. 116 КК України. На той час був досить вузький підхід стосовно розуміння стану сильного душевного хвилювання виключно як фізіологічного афекту. І саме таким шляхом йшла практика на той час. У моїй судовій практиці мала місце й перекваліфікація дій особи на ст. 115 КК (умисне вбивство), яка спричинила смерть потерпілому у стані кумулятивного афекту, який існує поза межами фізіологічного афекту сам по собі. Тому оцінюю пропозиції науковців розуміти стан сильного душевного хвилювання в значенні, відмінному від фізіологічного афекту, а також сучасні підходи касаційної інстанції до вирішення цього питання виключно як позитивну тенденцію в розвитку кримінального права. Тому мої очікувані результати фактично виправдалися, і я дізналася багато нового з теми дослідження, що дало змогу розвивати та вдосконалювати свою судову ерудицію та підходи під час ухвалення рішення у випадку, коли органом досудового розслідування ставиться у вину особи спричинення смерті або тяжких тілесних ушкоджень у стані сильного душевного хвилювання. Що стосується підпитання, чи змінила б я рішення, ухвалені мною раніше за статтями 116 та 123 КК, після наукового дослідження відповідної теми, то напевно окремі з них так. Причому не лише з точки зору доктринальних розвідок, а враховуючи й розвиток судової практики, яка на сьогодні визнає станом сильного душевного хвилювання не лише фізіологічний афект, а й різноманітні кумулятивні стани особи, перебуваючи в яких, вона не здатна повною мірою усвідомлювати свої дії та/або керувати ними.

Ландіна А. В.: Вікторіє Леонідівно, відразу ж скажу, що Ваша дисертаційна робота мені сподобалася. Знаю особисто, як складно юристу розібратися в усіх тих психічних станах, перебуваючи в яких особа вчинила кримінальне правопорушення. Я відповідні питання намагалася досліджувати, вивчаючи проблему спеціального суб'єкта кримінального правопорушення. І знаю, яке значення має правильне встановлення відповідного психічного стану в особи на момент вчинення нею кримінального правопорушення. Відповідно питання має полягати в такому. У вступі

до дисертації, як і в самій роботі, Ви зазначаєте, що стан сильного душевного хвилювання має диференціююче, обмежувальне, індивідуалізуюче та кваліфікаційне значення. Поясніть будь ласка, що Ви мали на увазі? Уточніть свій висновок?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання! Під час дослідження проблеми вчинення кримінального правопорушення в стані сильного душевного хвилювання, нами було встановлено, що вказана обставина має диференціююче, обмежувальне, індивідуалізуюче та кваліфікаційне значення, яке проявляється при конструюванні норм про умисне вбивство та умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (статті 116 та 123 КК) (диференціююче значення), при визначенні ознак необхідної оборони та крайньої необхідності (ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39 КК) (обмежувальне значення), при врахуванні судом обставини, що пом'якшує покарання, передбаченої п. 7 ч. 1 ст. 66 КК (індивідуалізуюче значення), а також під час кримінально-правової кваліфікації дій особи, якими спричинено шкоду життю та здоров'ю людини у стані сильного душевного хвилювання (кваліфікаційне значення).

Горбачов Д. М.: Вікторіє Леонідівно, чи використовували Ви в своїй дисертаційній роботі практику суду касаційної інстанції?

Бучківська В.Л.: Дякую за питання! Так, насправді під час дослідження практично всіх питань, окрім тих, які мають виключно теоретичне спрямування, я вивчала практику суду касаційної інстанції. Я вже говорила про те, що позитивно сприймаю ту обставину, що на сьогодні Касаційний кримінальний суд у складі Верховного Суду розуміє під станом сильного душевного хвилювання не лише фізіологічний афект, а й інші різноманітні емоційні стани, зокрема кумулятивний афект, перебуваючи в яких особа заподіює шкоду життю та здоров'ю іншої людини. Аналізуючи вироки судів першої інстанції, я прослідковувала їх «процесуальну долю» в апеляційній та касаційній інстанціях.

Нікітенко В.М.: Вікторіє Леонідівно, чи досліджували Ви у своїй дисертаційній роботі законодавство зарубіжних держав у частині встановлення кримінальної відповідальності за заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання! Важливим аспектом будь-якого дисертаційного дослідження є використання порівняльно-правового методу в частині порівняння законодавства України та законодавства зарубіжних країн. Водночас ще на початку ми вирішили ці питання обійти стороною, оскільки хотілося максимально зосередитися на тих питаннях, які матимуть значення для національної кримінально-правової доктрини та практики застосування кримінального законодавства України. Тому питання порівняння норм, в яких передбачається кримінальна відповідальність за заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання, у національному законодавстві та

в кримінальних кодексах зарубіжних держав я залишила для інших науковців, які займатимуться дослідженням відповідних питань.

Нерсисян А.С.: Вікторіє Леонідівно, зазвичай серед практичних працівників, а також у процесуальних документах, зокрема у висновках судмедекспертів, пишуть про фізіологічний афект. Натомість у КК маємо сан сильного душевного хвилювання. Яким є Ваш підхід до співвідношення вказаних термінів та до доцільності використання котрогось з них?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання! На нашу думку, поняття фізіологічного афекту вужче за обсягом, аніж поняття стану сильного душевного хвилювання. При цьому поняття фізіологічного афекту – це психологічне, а стан сильного душевного хвилювання – кримінально-правове поняття. Вважаємо, що більш правильним є такий підхід, який підтверджується у працях як науковців, так і в судовій практиці, відповідно до якого стан сильного душевного хвилювання не можна ототожнювати виключно з фізіологічним афектом. Такий стан охоплює й інші емоційні стани людини, які викликають в неї аналогічні аварійні реакції у відповіді на афективний подразник. При цьому самі ці емоційні стани та їх вплив на свідомість та волю людини, яка перебувала в такому стані на момент вчинення кримінального правопорушення, повинні бути визначені висновком судової психологічної експертизи. Тому пропонувати перелік таких емоційних станів, враховуючи кримінально-правове спрямування дисертаційної роботи, недоцільно. Тому вважаємо за доцільне залишити в тексті КК термінологічний зворот «стан сильного душевного хвилювання», враховуючи те, що цей термін є усталеним, його вживання характеризується тяглістю в історичному аспекті, а оцінні моменти відповідного поняття усуваються у ході проведення судово-психологічних експертиз у конкретному кримінальному провадженні на основі стандартів психологічної експертизи емоційних станів людини.

Кваша Р. С.: Вікторіє Леонідівно, на підставі чого Ви пропонуєте у кримінальних провадженнях призначати та проводити комплексну судової психолого-психіатричну експертизу, а не судово-психіатричну чи судово-психологічну експертизу? Чи це не одне і те саме?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання! Досліджені висновки експертиз, які призначалися в кримінальних провадженнях за статтями 116 та 123 КК, породжують кілька питань, які тривалий час дискутується, як в науці, так і в судовій практиці. Зокрема, до компетенції якого саме експерта належить визначення медичного критерію стану сильного душевного хвилювання: експерта психіатра, чи експерта психолога? Якщо обвинувачена особа не в повній мірі могла усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними, чи можна вважати її обмежено осудною і такою, до якої застосовуються правові приписи ст. 20 КК? При цьому також слід зазначити, що за таких ж обставин, мали місце випадки призначення та проведення комплексних судових психолого-психіатричних експертиз. На наше переконання, з огляду на закони та нормативно-правові акти, які регулюють питання призначення

та проведення експертиз у випадку наявності підстав вважати, що кримінальне правопорушення могло бути вчинене в стані сильного душевного хвилювання, правильним є призначення та проведення комплексних судових психолого-психіатричних експертиз. Нашу позицію підтверджуємо ст. 21 Закону України «Про психіатричну допомогу» та п. 10 Порядку проведення судово-психіатричної експертизи, згідно з якими предметом судово-психіатричної експертизи є психічний стан особи у певні юридично значимі проміжки часу, який визначається з метою надання відповіді на запитання, поставлені особою або органом, яка (який) залучила (в) експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи.

Кубальський В.Н.: Вікторіє Леонідівно, якою є Ваша позиція стосовно можливості визнання стану алкогольного сп'яніння, перебуваючи в якому особа заподіює шкоду життю та здоров'ю особи, станом сильного душевного хвилювання?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання. Насправді проблема, про яку Ви запитуєте, надзвичайно гостро стоїть в судовій практиці. Адже в переважній більшості випадків шкода життю та здоров'ю потерпілого в переважній більшості випадків заподіюється в стані алкогольного сп'яніння. В судовій практиці, в одному випадку, перебування особи у стані алкогольного сп'яніння суди виключають з тих факторів, які можуть зумовлювати виникнення стану сильного душевного хвилювання, а в іншому, навпаки, вказують на те, що стан алкогольного сп'яніння жодним чином не є перешкодою для того, аби констатувати наявність стану сильного душевного хвилювання в особи, яка заподіяла шкоду життю та здоров'ю потерпілого. На нашу думку, алкогольне сп'яніння виступає ланкою, що пов'язує ланцюги “афективна ситуація – фізіологічний афект”, оскільки алкоголь, з одного боку, дезорганізує сприйняття ситуації, порушує її оцінку, з другого, – сп'яніння знижує здатність контролювати негативні емоції. Однак головну роль у механізмі вчинення злочинів, які скоюються винним у стані сильного душевного хвилювання, все ж таки, на думку вченого, відіграє провокаційна поведінка потерпілого.

Турлова Ю.А.: На с. 182 дисертації в різних абзацах, на мою думку, Ви допускаєте суперечність. Так, з одного боку, Ви зазначаєте, що суди під час призначення покарань за заподіяну у стані сильного душевного хвилювання шкоди здоров'ю чи життю особи, як правило, застосовують покарання, не пов'язані з обмеженням чи позбавленням волі, що слід вважати позитивною тенденцією, оскільки призначення покарання із звільненням від його відбування також сприяє його меті, визначеній ст. 50 КК, тобто виправленню засудженого та попередженню вчинення ним нових кримінальних правопорушень. Водночас в іншому абзаці зазначаєте, що покарання у виді виправних робіт та громадських робіт, яке передбачене санкцією ст. 123 КК, не сприяє диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання за умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання. Відтак, на нашу думку, такі види покарання, як виправні та громадські роботи доцільно виключити з санкції ст. 123

КК. То все ж таки, які види покарань більш доцільно передбачати в санкції ст. 123 КК? Що Ви кінцево пропонуєте в своїй дисертації?

Бучківська В.Л.: Дякую за запитання! Юліє Анатоліївно, я питання зрозуміла. Дійсно, я допустила певну суперечність в своїх положеннях дисертаційної роботи та у висновках в цій частині. виправлю їх в остаточному тексті дисертаційної роботи. Ще раз вдячна, що вказали мені на це зауваження.

4. Виступ наукового керівника.

Бучківська Вікторія Леонідівна – аспірантка відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України та навчається в аспірантурі з 2020 року. Аспірантка виконав освітньо-наукову програму Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України за спеціальністю 081 «Право» в повному обсязі та самостійно проводила наукове дослідження.

Під час підготовки дисертаційної роботи Вікторія Леонідівна проявила себе старанною дослідницею, відповідальною та дисциплінованою аспіранткою. Вона має належні наукові знання, достатні для продукування нових ідей, розв’язання комплексних проблем у галузі права та дослідницько-інноваційної діяльності, оволоділа методологією наукової та педагогічної діяльності, а також провела власне наукове дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення. Хочу відзначити особливо той аспект, що Вікторія Леонідівна має значний практичний багаж, підкріплений багаторічним здійсненням суддівської діяльності саме в кримінальних провадженнях. Окрім того, сама здобувачка ділиться отриманими знаннями з іншими практичними працівниками, проводячи навчальні заняття з ними, про що свідчать багаточисельні акти впровадження результатів її дисертаційної роботи в навчальний процес закладів вищої освіти, а також у навчальні заняття.

Під час навчання в аспірантурі Бучківська Вікторія Леонідівна відвідувала аудиторні заняття, проходила всі форми поточного та підсумкового контролю, передбачені навчальним планом та освітньо-науковою програмою аспірантури Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України. Проявляла себе допитливою та наполегливою здобувачкою, здатною до пізнання нового та власного вдосконалення.

Таким чином Бучківська В. Л. оволоділа достатньо глибокими професійними знаннями, має науковий кругозір, достатній для здобуття ступеня доктора філософії, зокрема шляхом засвоєння знань основних концепцій, теоретичних та практичних проблем, історії розвитку галузі науки за спеціальністю 081 «Право». Вікторія Леонідівна також набула мовних компетентностей, достатніх для представлення наукових результатів іноземною мовою в усній та письмовій формі. Окрім того, під час навчання в аспірантурі Вікторія Леонідівна оволоділа універсальними навичками дослідниці, зокрема методологією і методами наукового аналізу, усної та

письмової презентації результатів дослідження, підготовкою та проведенням навчальних занять та проходження асистентської педагогічної практики.

Виконана Бучківською В. Л. дисертаційна робота за науковою складовою є актуальним дослідженням, що містить в собі нові наукові положення та висновки та відповідає темі науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В.М. Корецького НАН України: «Проблеми модернізації теорії і практики протидії злочинності в Україні» (2020 р. – 2022 р., номер державної реєстрації 0119U103017); «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності» (2023 р. – 2025 р., номер державної реєстрації 0122U201164).

Тема дисертаційної роботи Бучківської В. Л. є актуальною як для юридичної науки, так і правозастосовної практики. Ознайомлення з науковою юридичною та психологічною літературою дозволяє констатувати тривалу наукову дискусію щодо змісту поняття «сильне душевне хвилювання, відсутність сталої та єдиної судової практики під час кваліфікації кримінальних правопорушень за статтями 116, 123 КК України, під час кваліфікації діянь, які не є кримінальними правопорушеннями, оскільки вчинені за умов, визначених у ч. 3 ст. 36, ч. 3 ст. 39 КК України, під час призначення покарання особі з урахуванням такої обставини, що обтяжує покарання, як вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України). Неправильне тлумачення поняття «стан сильного душевного хвилювання», помилкова оцінка дій потерпілого як передумови вчинення кримінальних правопорушень у стані сильного душевного хвилювання призводить до неправильної кримінально-правової кваліфікації як кримінальних правопорушень, так і поведінки, яка зовні нагадує таке правопорушення, однак не є кримінально-протиправною в силу того, що шкода життю та здоров'ю потерпілого заподіюється за наявності стану сильного душевного хвилювання. В науці кримінального права дискусійними залишаються питання і про те, у яких випадках жорстоке поведіння, або таке, що принижує честь і гідність особи, а також системний характер такого поведіння з боку потерпілого, можуть бути підставами для кваліфікації діяння, як такого, що вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

Основні результати та висновки дисертаційної роботи опубліковані автором в п'яти наукових публікаціях, з яких 3 статті у фахових юридичних виданнях, 2 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Таким чином, можна констатувати, що дисертація В. Л. Бучківської присвячена актуальній і важливій теоретичній проблемі. Структура роботи й система понятійного апарата адекватно відображають об'єктивну логіку предмета дослідження. Всі структурні частини роботи наповнені адекватним змістом. Основні питання теми розкриті на належному науковому рівні. Матеріал дисертації

викладено юридично грамотно, логічно, послідовно, зрозуміло і доступно.

Висновок: 1. Бучківська Вікторія Леонідівна проявила себе як самостійний, рнаполегливий, відповідальний, високоерудований науковець, який уміє поставити і вирішити складні наукові завдання, володіє методами наукових досліджень, комунікаційними та іншими компетентностями, що дозволяють їй цілісно, в логічній послідовності представляти результати власних досліджень, публікувати їх у наукових виданнях, обговорювати в науковій спільноті, обґрунтовувати та відстоювати власні наукові ідеї.

2. Індивідуальний план наукової роботи виконаний Бучківською В. Л. в повному обсязі. Здобувачка особисто виконала дисертаційну роботу. Основні наукові результати дисертації висвітлено в наукових публікаціях, що опубліковані в періодичних наукових виданнях України.

3. Індивідуальний навчальний план здобувачем В. Л. Бучківською виконано в повному обсязі та вчасно. Набуті теоретичні знання, вміння та навички, а також відповідні компетентності достатні для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі кримінального права.

4. Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та всім встановленим вимогам, зокрема, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 зі змінами, внесеними Постановою КМУ № 502 від 19 травня 2023 року.

5. Обговорення дисертаційної роботи.

В обговоренні дисертаційної роботи взяли участь:

Ландіна А. В. відзначила високий рівень проведеного дослідження, яке присвячене надзвичайно актуальній на сьогодні темі у кримінально-правовій доктрині. Бучківська В. Л. фактично об'єднала в одній дисертаційній роботі дві фундаментальні проблеми кримінального права, психології та психіатрії, які малодосліджені в кожній з цих галузей спеціальних знань. Наголошую, що я сама у межах дослідження проблеми спеціального суб'єкта кримінального правопорушення намагалася поєднати кримінально-правові та психолого-психіатричні знання, оскільки вони потрібні для з'ясування таких питань, як особність/неосудність, обмежена осудність особи на момент вчинення кримінального правопорушення. Я знаю та розумію, наскільки це складно. Вважаю, що Вікторії Леонідівні вдалося гарно поєднати кримінально-правові особливості стану сильного душевного хвилювання з його психолого-психіатричними проявами та рівнем дослідження цієї проблеми в цих галузях спеціальних знань.

Висновок: дисертація Бучківської В. Л. на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути

рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Турлова Ю. А.: Деякі положення наукової новизни мають бути викладені більш конкретно та лаконічно. Наприклад: «удосконалено: – підходи науковців, зокрема В. М. Бурдіна, А. В. Байлова та інших до розуміння механізму спричинення шкоди об'єкту кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України. Зокрема, запропоновано в такому механізмі досліджувати обов'язкову активну поведінку потерпілого, який своєю провокуючою поведінкою у вигляді жорстокого поводження, поводженням, що принижує честь і гідність особи або поводження, що має системний характер, зумовлює виникнення стану сильного душевного хвилювання у винуватого, а кримінально-правове значення для притягнення до кримінальної відповідальності за статтями 116 та 123 КК України має виключно поведінка такого «провокуючого» потерпілого, а не інших осіб, які жодним чином не зумовили виникнення стану сильного душевного хвилювання в обвинуваченого...».

Авторка часто звертається до праць із психології та психіатрії. Водночас, не використовуються роботи кримінологічного та віктимологічного характеру. Так, досліджуваній проблематиці приділяв увагу д.ю.н. Анатолій Феофанович Зелінський, якого навіть не було згадано у вступі, та на якого лише один раз було зроблено посилання (щодо мотивів) – на роботу «Кримінальная психология». Водночас, така актуальна робота А.Ф. Зелінського «Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении: монография» залишилась поза увагою. Авторка зауважує: «В механізмі спричинення шкоди об'єкту кримінального правопорушення завжди активну роль відіграє потерпілий, який своєю активною поведінкою (жорстоким поводженням, поводженням, що принижує честь і гідність особи або поводження, що має систематичний характер) створює приводи для виникнення стану сильного душевного хвилювання у винуватого...».

Саме тому у роботі варто було б дослідити віктимологічні аспекти проблематики, а саме характеристики та типологію жертви, детермінаційний комплекс віктимної поведінки, віктимологічну профілактику. Про це авторка пише: «до обставин, що характеризують тяжкість злочину, і можуть враховуватися при індивідуалізації покарання судом та формулює такий їх перелік: ... характеристика потерпілого та його відносин з винним». То чому ж не досліджується? Як мінімум один підрозділ має бути присвячений цим питанням.

Деякі висновки мають бути конкретизовані. Про що цей висновок?: «дозволяє узагальнити висновок про те, що переважно суди правильно застосовують кримінальне законодавство, належним чином дотримуються загальних засад призначення покарання, враховують ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують чи обтяжують покарання, а також інші обставини. при призначенні покарання за заподіяну у стані сильного душевного хвилювання шкоду здоров'ю чи життю особи слід виважено

підходити до призначення покарання у виді позбавлення волі, як з реальним його відбуттям, так і з наступним звільненням від його відбування з випробуванням, особливо у тих випадках, коли санкція закону, за яким особу визнано винною, нарівні з позбавленням волі на певний строк передбачає більш м'які види покарання, такі як: обмеження волі, громадські або виправні роботи...». Якись загальні, абстрактні фрази.

Окремі положення суперечать самі собі: «З аналізу відповідної динаміки вбачається, що суди під час призначення покарань за заподіяну у стані сильного душевного хвилювання шкоди здоров'ю чи життю особи, як правило, застосовують покарання не пов'язане з обмеженням чи позбавленням волі, що слід вважати позитивною тенденцією, оскільки призначення покарання із звільненням від його відбування також сприяє його меті (а без звільнення – що, не сприяє?), визначеній ст. 50 КК, тобто виправленню засудженого та попередженню вчинення ним нових кримінальних правопорушень.

Ураховуючи викладене також зазначимо, що покарання у виді виправних робіт та громадських робіт, яке передбачене санкцією ст. 123 КК, не сприяє диференціації кримінальної відповідальності та індивідуалізації покарання за умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання. Відтак, на нашу думку, такі види покарання, як виправні та громадські роботи доцільно виключити з санкції ст. 123 КК...». Тобто якщо не призначати обмеження чи позбавлення волі – це добре, то нащо пропозиції щодо виключення виправних робіт та громадських робіт? Ми не проти їх виключення, але ж потрібно бути послідовним і якимось це аргументувати.

Висновок: Водночас висловлені побажання та зауваження мають дискусійний характер. Вважаю, що дисертація Бучківської В. Л. на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Кубальський В. Н. відзначив, що загальна структура роботи, її змістовне наповнення та методологічна основа дають підстави для висновку про успішне досягнення поставленої автором мети – визначення впливу стану сильного душевного хвилювання як конститутивної ознаки складів кримінальних правопорушень та обставини, що обтяжує покарання, на форми реалізації кримінальної відповідальності. Про високий професійний рівень дослідження також свідчить висвітлення всіх принципово важливих питань, належним чином аргументовані положення, які є новими для вітчизняної кримінально-правової науки.

Висновок: дисертація Бучківської В. Л. на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути

рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Горбачов Д. М.: Проведене авторкою дослідження, присвячене стану сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини, є надзвичайно складною проблематикою як у науці, так і в судовій практиці. Лише останнім часом вдалося напрацювати правові позиції, які мають «розширений характер» та враховують різні особливості виникнення стану сильного душевного хвилювання, який може мати кумулятивну основу. Нам імponує широке використання Бучківською В. Л. широкої емпіричної бази, зокрема практики суду касаційної інстанції, що дозволило дисертантці аргументувати певні наукові ідеї та положення.

Висновок: дисертація Бучківської В. Л. на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Нікітенко В.М.: Робота дисертантки написана на актуальну для кримінально-правової науки тему. Комплексний характер теми підтверджується тим, що теоретичним підґрунтям роботи стали праці вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінального права, кримінології, психології та психіатрії. Багато положень, винесених на захист, є справді новелами. Не маю сумнівів, що робота виконана на високому теоретичному рівні. Я не дарма звернула увагу на комплексний характер проведеного дослідження, а у підсумку констатую відповідність дисертації вимогам, які висуваються до такого роду наукових праць.

Висновок: дисертація Бучківської В. Л. на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика» відповідає вимогам, які висуваються до дисертацій, та може бути рекомендована до захисту у спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Голова фахового семінару підбила підсумки проведеної прилюдної презентації В. Л. Бучківською результатів свого дисертаційної роботи на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право) на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика» і констатувала, що всі учасники дискусії позитивно оцінили роботу, відповіді дисертантки на поставлені запитання були аргументованими та вичерпними. На думку усіх виступаючих, а також головуючої на засіданні, представлена дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України «Про

затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 502 від 19.05.2023 року.

6. Висновок про перевірку дисертацій та наукових публікацій здобувача на виявлення порушення академічної доброчесності з наданням витягу.

УХВАЛИЛИ прийняти

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Бучківської Вікторії Леонідівни на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» (08 – Право)

Актуальність теми дослідження. Згідно зі ст. 27 Конституції України кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань. Кримінальний кодекс України встановлює відповідальність за так звані привілейовані склади кримінальних правопорушень, а саме за вбивство, вчинене в стані сильного душевного хвилювання та за заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, вчиненого в стані сильного душевного хвилювання. Термін «стан сильного душевного хвилювання» використано у п'яти статтях КК України, а саме у ч. 4 ст. 36 «Необхідна оборона», ч. 3 ст. 39 «Крайня необхідність», п. 7 ч. 1 ст. 66 «Обставини, які пом'якшують покарання», ст. 116 «Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання», ст. 123 «Умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання».

Дефініція відповідного поняття, яке позначає вказаний термін, у кримінальному законодавстві не закріплено. Не визначають це поняття й інші нормативно-правові акти України. Серед науковців немає єдності щодо доцільності використання в кримінальному законодавстві України поняття «стан сильного душевного хвилювання» для позначення певних емоційних станів, що зменшують здатність особи усвідомлювати свої діяння та (або) керувати ними. Обумовлено це тим, що у психології це поняття не використовується. Навіть у висновках експертів, які використовуються як доказ у кримінальних провадженнях у разі обвинувачення особи у вчиненні кримінальних правопорушень у стані сильного душевного

хвилювання, встановлюється, чи перебувала особа в стані фізіологічного афекту чи іншого емоційного стану, який є конститутивною ознакою складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України. Окрім того, цей Кодекс не передбачає, які саме емоційні стани можуть бути притаманні сильному душевному хвилюванню, що негативно позначається на практиці правозастосування.

Ознайомлення з науковою юридичною та психологічною літературою дозволяє констатувати тривалу наукову дискусію щодо змісту поняття «сильне душевне хвилювання, відсутність сталої та єдиної судової практики під час кваліфікації кримінальних правопорушень за статтями 116, 123 КК України, під час кваліфікації діянь, які не є кримінальними правопорушеннями, оскільки вчинені за умов, визначених у ч. 3 ст. 36, ч. 3 ст. 39 КК України, під час призначення покарання особі з урахуванням такої обставини, що обтяжує покарання, як вчинення кримінального правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання, викликаного жорстоким поведінням, або таким, що принижує честь і гідність особи (п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України). Неправильне тлумачення поняття «стан сильного душевного хвилювання», помилкова оцінка дій потерпілого як передумови вчинення кримінальних правопорушень у стані сильного душевного хвилювання призводить до неправильної кримінально-правової кваліфікації як кримінальних правопорушень, так і поведінки, яка зовні нагадує таке правопорушення, однак не є кримінально-протиправною в силу того, що шкода життю та здоров'ю потерпілого заподіюється за наявності стану сильного душевного хвилювання. В науці кримінального права дискусійними залишаються питання і про те, у яких випадках жорстоке поведіння, або таке, що принижує честь і гідність особи, а також системний характер такого поведіння з боку потерпілого, можуть бути підставами для кваліфікації діяння, як такого, що вчинене в стані сильного душевного хвилювання.

У теорії кримінального права питання кримінальної відповідальності за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, досліджували такі вчені, як О. В. Авраменко, Г. М. Андрусяк, А. В. Байлов, В. М. Бурдін, Р. В. Вереша, З. А. Загинеї-Заболотенко, О. О. Кваша, М. Й. Коржанський, О. М. Короленко, А. В. Ландіна, М. І. Мельник, А. А. Музика, В. О. Навроцький, О. Л. Остапенко, Т. М. Приходько, Г. М. Собко, В. В. Сташис, Ю. А. Турлова, М. І. Хавронюк та інші дослідники.

Дискусійні питання щодо застосування положень КК України за кримінальні правопорушення, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, не мають однозначного вирішення, що негативно позначається на правозастосовній практиці та не сприяє виконанню КК України такого завдання, як правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

З огляду на викладене, актуальною та своєчасною є тема дисертаційної роботи, що зумовлює проведення комплексного наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано у межах тем науково-дослідної роботи відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України «Проблеми модернізації теорії і практики протидії злочинності в Україні» (2020 р. – 2022 р., номер державної реєстрації 0119U103017), «Злочини в умовах війни в Україні: проблеми запобігання, криміналізації та реалізації кримінальної відповідальності» (2023 р. – 2025 р., номер державної реєстрації 0122U201164).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є визначення впливу стану сильного душевного хвилювання як конститутивної ознаки складів кримінальних правопорушень та обставини, що обтяжує покарання, на форми реалізації кримінальної відповідальності.

Для досягнення цієї мети визначено такі основні *завдання* дослідження:

– визначити стан доктринального дослідження проблеми кримінально-правового значення стану сильного душевного хвилювання у разі спричинення шкоди життю або здоров'ю людини;

– вивчити генезу становлення кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень в стані сильного душевного хвилювання;

– розглянути особливості змісту поняття «стан сильного душевного хвилювання» КК України;

– охарактеризувати приводи виникнення стану сильного душевного хвилювання, а саме жорстокого поводження, поводження, що принижує честь та гідність особи, а також приниження з боку потерпілої особи, що має системний характер

– визначити ознаки суб'єкта кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК;

– охарактеризувати суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень, вчинених у стані сильного душевного хвилювання;

– узагальнити варіанти кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених у стані сильного душевного хвилювання;

– запропонувати розмежувальні ознаки між складами кримінальних правопорушень, вчинених у стані сильного душевного хвилювання, та суміжними з ними;

– виявити тенденції судової практики призначення покарання за вчинення кримінальних правопорушень в стані сильного душевного хвилювання;

– запропонувати та обґрунтувати практичні рекомендації, спрямовані на вдосконалення кримінального законодавства України, а також практики його застосування.

Об'єктом дисертації є суспільні відносини, порядок яких порушується під час заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини.

Предметом дослідження є кримінально-правове значення стану сильного душевного хвилювання під час заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини.

Методи дослідження обрано з урахуванням специфіки предмету дисертаційної роботи. Так, *системний метод* дав змогу визначити загальну структуру дисертації, що забезпечило ґрунтовне розкриття та вирішення поставлених завдань (усі розділи дисертації), комплексно дослідити об'єктивні та суб'єктивні ознаки складів кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання (підрозділи 2.2, 2.3, 2.4, 2.5); *історико-правовий метод* було застосовано для з'ясування та дослідження розвитку українського законодавства про відповідальність за вчинення злочинів в стані сильного душевного хвилювання (підрозділ 1.2); *логіко-семантичний метод* – дав змогу дослідити поняттєвий апарат дисертаційної роботи, зокрема, встановити зміст таких понять, як «жорстоке поведження», «поведження, що принижує честь і гідність особи», «системний характер поведження з боку потерпілого» (підрозділ 2.3); *догматичний метод* – сприяв виявленню та дослідженню можливостей удосконалення норм, які регламентують кримінальну відповідальність за вчинення злочинів у стані сильного душевного хвилювання (підрозділи 2.1, 2.3); *статистичний метод* використовувався задля аналізу даних судової практики та статистики щодо кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, узагальнення судової практики (розділи 2, 3); *метод узагальнення* слугував у пригоді для формування, на основі вже існуючих у спеціальній літературі позицій, поглядів і думок, нових пропозицій щодо практики застосування та кримінально-правової кваліфікації злочинів, вчинених в стані сильного душевного хвилювання (розділи 2, 3).

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, КК України, КПК України, законодавство України у сфері надання психіатричної допомоги в Україні.

Емпіричною базою дослідження є офіційні статистичні дані, що стосуються теми дослідження, рішення судів України першої, апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальних провадженнях за кримінальні правопорушення, вчинені в стані сильного душевного хвилювання, розміщені в ЄДРСР за 2018–2023 роки (всього проаналізовано 150 судових рішень), а також правові висновки Верховного Суду за період з 2018 по 2023 роки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших комплексних наукових досліджень проблеми кримінально-правового значення стану сильного душевного хвилювання під час заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини. Найбільш важливими положеннями, висновками та пропозиціями, що сформульовані в дисертації та містять ознаки новизни, є такі:

уперше:

– зроблено висновок, що у п. 7 ч. 2 ст. 66 та в диспозиціях статей 116 і 123 КК України в чинній на сьогодні редакції з урахуванням виокремлення простого та кумулятивного стану сильного душевного хвилювання, передбачається три самостійні приводи виникнення стану сильного душевного хвилювання, два з яких стосуються простого стану сильного душевного хвилювання, який виникає у відповідь на одноразове жорстоке поводження або поводження, що принижує честь і гідність особи, а один з них – вказує на кумулятивний вид стану сильного душевного хвилювання, який виникає у відповідь на останню психотравмуючу ситуацію у вигляді жорстокого поводження або поводження, що принижує честь і гідність особи, що має системний характер;

– запропоновано виокремлювати складену диференціюючу ознаку складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України, яка складається з такого основного елемента, як наявність у суб'єкта кримінального правопорушення стану сильного душевного хвилювання на момент вчинення цього правопорушення, та додаткового елемента – приводів виникнення стану сильного душевного хвилювання (жорстоке поводження, поводження, що принижує честь та гідність особи, систематичний характер відповідного поводження);

– встановлено, що вчинення кримінального правопорушення у стані сильного душевного хвилювання, у результаті якого спричинено шкоду життю чи здоров'ю людини, має диференціююче, обмежувальне, індивідуалізуюче та кваліфікаційне значення, яке проявляється при конструюванні норм про умисне вбивство та умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене в стані сильного душевного хвилювання (статті 116 та 123 КК України) (диференціююче значення), при визначенні ознак необхідної оборони та крайньої необхідності (ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39 КК України) (обмежувальне значення), при врахуванні судом обставини, що пом'якшує покарання, передбаченої п. 7 ч. 1 ст. 66 КК України (індивідуалізуюче значення), а також під час кримінально-правової кваліфікації дій особи, якими спричинено шкоду життю та здоров'ю людини у стані сильного душевного хвилювання (кваліфікаційне значення);

удосконалено:

– підходи науковців, зокрема В. М. Бурдіна, А. В. Байлова та інших до розуміння механізму спричинення шкоди об'єкту кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України. Зокрема, запропоновано в такому механізмі досліджувати обов'язкову активну поведінку потерпілого, який своєю провокуючою поведінкою у вигляді жорстокого поводження, поводженням, що принижує честь і гідність особи або поводження, що має системний характер, зумовлює виникнення стану сильного душевного хвилювання у винуватого, а кримінально-правове значення для притягнення до кримінальної відповідальності за статтями 116 та 123 КК України має виключно поведінка такого «провокуючого» потерпілого, а не інших осіб, які жодним чином не зумовили виникнення стану сильного душевного хвилювання в обвинуваченого;

– формулювання складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 116 та 123 КК України, які запропоновано доповнити такою ознакою, як раптовість виникнення стану сильного душевного хвилювання, яка є іманентною властивістю такого стану та має кримінально-правове значення;

– з урахуванням практики ЄСПЛ, позицій правозастосовної практики та доктрини кримінального права запропоновано авторське розуміння понять «жорстоке поводження» та «поводження, що принижує честь і гідність особи», як нормативно визначених підстав виникнення стану сильного душевного хвилювання. Зокрема, встановлено, що жорстоке поводження характеризується такими ознаками: 1) це вплив на організм людини, внаслідок якого їй заподіюються фізичні та (або) моральні страждання; 2) одноразові або множинні дії, які мають розрізнений характер та яким не властивий системний характер; 3) інтенсивність поведінки винуватого, яка повинна досягати мінімальних ознак жорстокості та не містити якісних властивостей катування; 4) спричинення конкретних наслідків обвинуваченому або створення реальної можливості настання таких наслідків; 5) наявність причинного зв'язку між жорстоким поводженням, виникненням стану сильного душевного хвилювання та наслідками, що настали; 6) наявність умислу;

– наукове обґрунтування можливості застосування примусових заходів медичного характеру у виді амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення у стані сильного душевного хвилювання одночасно з призначенням покарання;

– теоретичні підходи до вирішення питання впливу стану алкогольного сп'яніння, в якому перебувала особа на момент вчинення кримінального правопорушення, на кваліфікацію протиправного діяння як такого, що вчинене в стані сильного душевного хвилювання; стан сп'яніння не може бути перешкодою для постановки питання та відповідного експертного висновку про те, чи перебувала особа на час вчинення суспільно небезпечного діяння в стані сильного душевного хвилювання;

– наявні у правозастосовній практиці підходи щодо виду експертизи яка має призначатися у справах відповідної категорії. Доводиться, що у випадку наявності підстав вважати, що кримінальне правопорушення могло бути вчинене в стані сильного душевного хвилювання, правильним є призначення та проведення саме комплексної судової психолого-психіатричної експертизи, а не судово-психіатричної чи судово-психологічної;

дістали подальшого розвитку:

– підходи науковців (О. В. Авраменка, А. В. Байлова, В. М. Бурдіна, О. М. Короленка, Л. А. Остапенко та інших) до термінологічного позначення емоційних станів, які мають кримінально-правове значення у ч. 4 ст. 36, ч. 3 ст. 39, п. 7 ч. 1 ст. 66, статтях 116 та 123 КК. Запропоновано залишити у тексті цього Кодексу термінологічний зворот «стан сильного душевного хвилювання», відкинувши пропозиції інших науковців про його заміну на позначення інших

емоційних станів людини, враховуючи те, що термінологічний зворот «стан сильного душевного хвилювання» є усталеним, його застосування характеризується тяглістю в історичному аспекті, а оцінні моменти відповідного поняття усуваються у ході проведення судово-психологічних експертиз у конкретному кримінальному провадженні на основі стандартів психологічної експертизи емоційних станів людини;

– підходи в теорії кримінального права щодо розуміння співвідношення сильного душевного хвилювання та обмеженої осудності. Наведено додаткові аргументи на користь наявних доктринальних ідей, зокрема, В. М. Бурдіна, що стан сильного душевного хвилювання не можна ототожнювати з станом обмеженої осудності, скільки перший включає в себе емоційні стани, які не відповідають медичному критерію обмеженої осудності (не є хворобливими станами психіки);

– аргументи про те, що вчинене в стані сильного душевного хвилювання умисне вбивство чи умисне тяжке тілесне ушкодження можуть бути вчинені, як з прямим, так і з непрямым умислом.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертаційній роботі положення надалі можуть бути використані у:

– *науково-дослідній діяльності* – для подальших теоретичних досліджень кримінально-правового значення стану сильного душевного хвилювання під час заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини;

– *правотворчій діяльності* – з метою вдосконалення правового регулювання відповідальності за заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання у кримінальному праві України;

– *правозастосовній діяльності* – для оптимізації відповідальності за заподіяння шкоди життю та здоров'ю людини в стані сильного душевного хвилювання у кримінальному праві України;

– *освітньому процесі* – у рамках викладання дисципліни «Кримінальне право», напрацювання навчально-методичних матеріалів: підручників, навчальних посібників тощо. Автором взято участь в розробці тренінгу для підготовки та періодичного навчання суддів у Національній школі суддів України (довідка про результати впровадження від 16 липня 2024 року № 11-02/422), навчальних занять та навчальних матеріалів для заходів, організованих КМЄС для поліцейських із попередження та протидії домашнього насильства Регіонального представництва КМЄС у м. Львові (довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи від 19 липня 2024 року), у навчальному процесі Вищої школи адвокатури (акт впровадження результатів дисертаційної роботи від 16 липня 2024 року № 159/0/02-2).

Апробація результатів дослідження. Основні положення й теоретичні висновки дисертації оприлюднено на таких науково-практичних заходах: міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 10-річчю з дня

створення першої в Україні кафедри медичного права (м. Львів, 2023 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення (м. Луцьк, 17 трав. 2024 р.).

Публікації. Основні результати та висновки дисертаційної роботи опубліковані автором в п'яти наукових публікаціях, з яких 3 статті у фахових юридичних виданнях, 2 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Структура дисертації зумовлена метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Список публікацій здобувача за темою дисертації:

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Бучківська В. Л. Стан сильного душевного хвилювання в юридичній науці та судовій практиці. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 3. С. 373–278. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/87>

2. Бучківська В. Л. Забезпечення єдності судової практики призначення покарань за шкоду, заподіяну життю і здоров'ю в стані сильного душевного хвилювання. *Альманах права. Трансформація законодавства України в сучасних умовах*. 2023. Вип. 14: Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України. С. 419–426.

3. Бучківська В. Л. Відмежування кримінальних правопорушень, вчинених в стані сильного душевного хвилювання, від суміжних складів кримінальних правопорушень. *Наук. вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право*. 2024. Вип. 81: ч. 2. 2024. С. 262–267.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Бучківська В. Л. Комплексна судова психолого-психіатрична експертиза як доказ у кримінальних провадженнях за злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання: проблеми судової практики. *Медичне право України: сучасні досягнення та перспективи розвитку*: збірн. наук. статей міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-річчю з дня створ. першої в Україні кафедри медичного права / упоряд. д. ю. н., проф. І. Я. Сенюта, к. ю. н., доц. Х. Я. Терешко. Львів: Вид-во ЛОБФ «Медицина і право». 2023. С. 20–23.

5. Бучківська В. Л. Практика розгляду судами справ про злочини, вчинені в стані сильного душевного хвилювання в умовах воєнного стану. *Державотворчі процеси в Україні: реалії сьогодення*: тези доп. за матеріал. I Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк, 17 трав. 2024 р.) / відп. ред. В. В. Аніщук, А. М. Земко. Луцьк: ІВВ ЛНТУ, 2024. С. 190–193.

8. Результати голосування:

«За» – 11

«Проти» – немає

«Утрималися» – немає.

не брали участь у голосуванні – немає.

ВВАЖАТИ, що дисертаційна робота Бучківської В. Л. на тему: «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії (за спеціальністю 081 – «Право»), за своїм науковим рівнем та практичною цінністю, змістом та оформленням повністю відповідає вимогам пп. 9, 10, 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, та відповідає напрямку наукового дослідження освітньо-наукової програми Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України зі спеціальності 081 – «Право».

РЕКОМЕНДУВАТИ дисертаційну роботу «Стан сильного душевного хвилювання при заподіянні шкоди життю та здоров'ю людини: кримінально-правова характеристика», подану Бучківською В. Л. на здобуття ступеня доктора філософії, до захисту.

Пропонується призначити:

Головою разової спеціалізованої вченої ради:

– **Загиней-Заболотено Зою Аполлінаріївну**, доктора юридичних наук, професора, завідувача відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Офіційними опонентами:

– **Собко Ганну Миколаївну**, доктора юридичних наук, професора, професора кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ.

– **Авраменка Олексія Володимировича**, кандидата юридичних наук, доцента, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 підготовки фахівців для підрозділів слідства Інституту з підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ.

Рецензентами:

– **Турлову Юлію Анатоліївну**, доктора юридичних наук, старшого дослідника, провідного наукового співробітника відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

– *Ландіну Анну Валентинівну*, кандидата юридичних наук, доцента, старшого наукового співробітника відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України.

Голова фахового семінару:
завідувач відділу проблем
кримінального права, кримінології
та судоустрою Інституту держави
і права імені В. М. Корецького
НАН України,
д.ю.н., професор

З. А. ЗАГИНЕЙ-ЗАБОЛОТЕНКО

